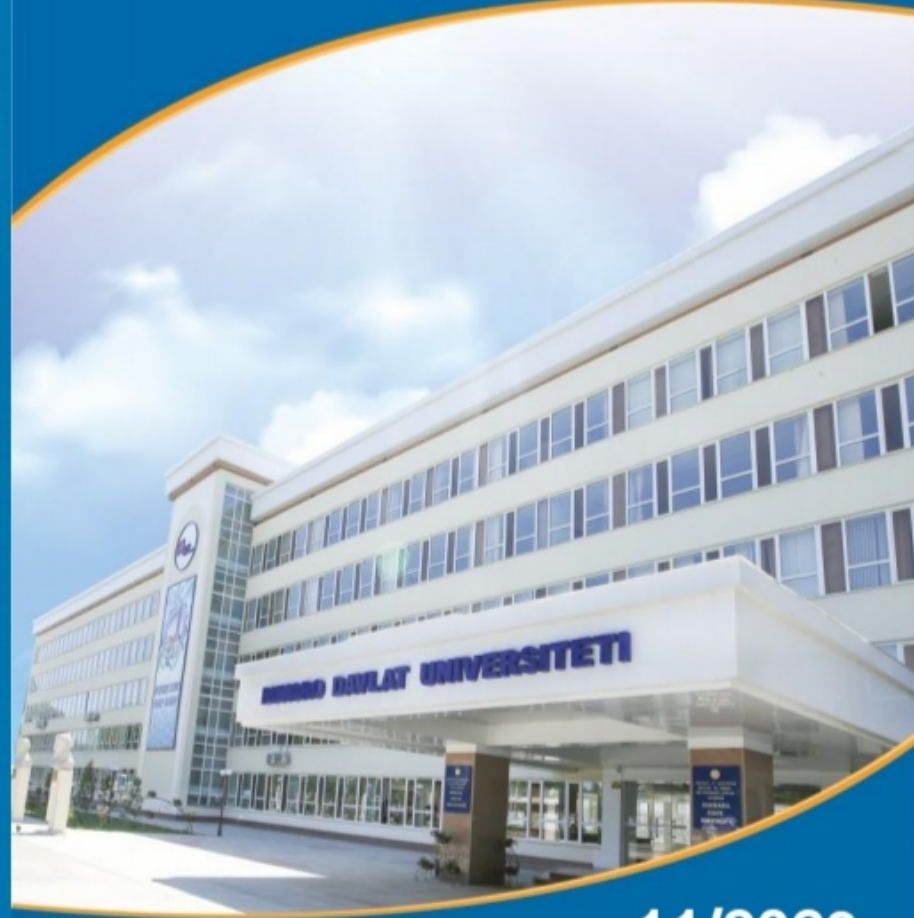

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

11/2023

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

11/2023

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS

TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ

G'aniyeva O.X., Sattarova A.S.	O'zbek va ingliz tillarida so'z yasalishi hodisasining o'ziga xos va umumiy jihatlari	4
Radjabova M.A.	Teolingvistikada "Asmaaul Husna"ning semantik tahlili	9
Jo'rayeva M.M.	Gazeta sarlavhalarining tasnifi va funksiyalari (fransuz gazetalari misolida)	16
Abduqodirova Y.S.	Gapni komponent va sintaksemalarga ajratib tahlil qilish aniqlovchi, to'ldiruvchi va hol talqinida	21
Ganieva O.Kh., Akhmedova A.A.	Edwidge Danticat's mastery in indirect characterization ("The bridal seamstress")	25
Jo'rayeva M.M.	Fransuz gazeta sarlavhalarida pretsedentlik hodisalari	30
Adizova N.I.	O'xshatishlar – milliy-madaniy qarashlar ifodasi	34
Sadullayeva N.A., Azimova Sh.I.	The notion of "Family discourse" and its place in the system of english and uzbek family relations	39
Fayziyeva A.A.	Ingliz tilida inson ongi va aqliy faoliyati bilan bog'liq konseptual metaforalarning o'zbek tiliga tarjimasini	46
Ibrahim C.	The communicative repertoire in times of globalization	51
Ikromova L.B.	Maqol va matallarning qiyosiy chog'ishtirma tahlili (fransuz va o'zbek maqol va matallari misolida)	57
Rustamova D.	Ensiklopedik lug'at maqolasining o'ziga xosligi	63
Сафарова М.Ж.	Методы исследования и анализа политического дискурса	69
Содикова Н.Г.	Немис тилида аспектиал маъноли аналитик характерга эга бирикмаларнинг турлари ва асосий белгилари	74
Ahmedova M.B.	"Spirituality" semantik maydon sifatida: kategoriya, konsept va leksik birlik	80
Faleeva A.V.	The investigation of the modern colloquial english language in the perspective of level interpretation	88
Туракулова З.М.	О некоторых особенностях фразеологических новообразований в интернет-пространстве	96
Саидкулова М.	Анализ лексического состава русского языка: проблема сохранения и утраты слов в современности	100
Мухаммадиев Ш.М.	Современное использование русского языка в образовательной сфере Узбекистана	105
Ахмедова А.Х.	Закономерности вхождения новых слов в систему словообразовательных гнезд русского языка (на материале сетевых текстов)	109
Karimov R.A., Tursunova M.R.	O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asari tarjimasida parallel korpus prizmasi tahlilida asliyat muammosi tadqiqi	114
Matyakubov O.Q.	Tilshunoslikda modus, modallik hamda diktum kategoriyalarining o'zaro bog'liqligi	121
Petrova N.E., Koziyeva I.K.	Qadimgi rus ismlari	126

Petrova Natalya Evgenievna,

professor Minin nomidagi NSPU Nijniy Novgorod

Koziyeva Iqbol Komiljonovna,

Buxoro davlat universiteti

Rus tilshunosligi kafedrası o'qituvchisi

ikbolkoziyeva0105@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada antroponim shaxsiy ism, obyektning individualizatsiyasining o'ziga xos xususiyatiga ega ekanligi: nominatsiyaning har bir obyektı (shaxs) ismga ega ekanligi haqida aytiladi. Yana nomlar registri cheklanganligi, shaxsiy ismlar takrorlanishi, bu esa qo'shimcha nom berishga majbur qilinishi haqida bayon etiladi. Maqolada rivojlangan jamiyatda shaxsning rasmiy nomi uning nomi formulasiga egaligi ta'kidlangan. Ba'zi hollarda odam qandaydir tashqi xususiyatga ega bo'lishi, boshqalarida - axloqiy fazilatları, qabila yoki oiladagi mavqeyi, ota-ona va qarindoshlarning unga nisbatan munosabati, ba'zan esa kasbi bilan ajralib turishi haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Antroponim, onomastika, shaxsiy nomlar, tilshunoslik, antroponimiya, leksik tizim.

ДРЕВНИЕ РУССКИЕ ИМЕНА

Аннотация. В статье говорится, что антропоним -это личное имя, имеющее свойство индивидуализации объекта: у каждого объекта номинации (Лица) есть имя. Далее говорится, что регистр имен ограничен, личные имена повторяются, что вынуждает давать дополнительные имена. В статье подчеркивается, что официальное имя человека в развитом обществе имеет формулу его имени. В одних случаях констатируется, что человек обладает какими-то внешними характеристиками, в других - моральными качествами, положением в племени или семье, отношением к нему родителей и родственников, а иногда констатируется, что его отличает профессия.

Ключевые слова: Антропоним, ономастика, личные имена, Лингвистика, антропонимия, лексическая система.

OLD RUSSIAN NAMES

Abstract. The article states that an anthroponym is a personal name, a characteristic of the individualization of an object: that each object (person) of a nomination has a name. It is further stated that the Register of names is limited, that personal names are duplicated, which is forced to give an additional name. The article claims that in a developed society, the official name of a person has the formula of his name. In some cases, it is stated that a person has some external characteristics, in others - moral qualities, position in the tribe or family, the attitude of parents and relatives towards him, and sometimes it is stated that he is distinguished by his profession.

Key words: Anthroponymy, onomastics, personal names, linguistics, anthroponymy, lexical system.

Ismlar dunyodagi hamma narsa kabi o'z tarixiga ega. Ular boshqa so'zlar kabi ularning yaratuvchisi bo'lgan xalq tilidan o'chib ketgan holda, inson tasavvuri bilan yaratiladi, gullab-yashnaydi, eskiradi va o'ladi. Rus nomlarining tarixi juda uzoq davrga borib taqaladi hamda rus xalqi va tili tarixi bilan chambarchas bog'liq.

Taxminan to'rt ming yil avval Odra, Vistula va Dnepr daryolari oralig'ida cho'zilgan tekisliklarda qadimgi qabilalar - zamonaviy slavyanlarning ajdodları yashagan. Keyingi asrlarda ular qo'shni yerlarga joylashdilar: g'arbda - Laba (Elba) daryosigacha, sharqda - O'rta Volga mintaqasi. Bu qabilalar qabilaviy tuzumda yashagan va bir xil tilda gaplashgan, olimlar hozir uni umumiy slavyan tili deb atashadi.

Keyinchalik, birlashish jarayoni boshlanganda qabilalar, Sharqiy Yevropada, Dnepr, Volxov va Volganing yuqori oqimida yashagan slavyanlar rus xalqiga asos solgan. Boshqa tillar va o'zi kelib chiqqan umumiy slavyan tili bilan oilaviy aloqalarini yo'qotmagan bo'lsa-da, ularning tili boshqa slavyanlarning tilidan biroz farq qila boshladi.

Rus yozuvining eng qadimgi yodgorliklari 10-11 - asrlarga to'g'ri keladi. Shu vaqtdan boshlab ruscha nomlarning ishonchli, ilmiy asoslangan tarixi boshlanadi.

Qadimgi rus nomlari odamlarning o'ziga xos xususiyatlaridan biri edi. Bu ism odamga uni oila yoki urug'dan ajratish mumkin bo'lgan belgi sifatida berilgan.

Ba'zi hollarda odam qandaydir tashqi xususiyatga ega bo'lsa, boshqalarida - axloqiy fazilatlarini, qabila yoki oiladagi mavqeyi, ota-ona va qarindoshlarining unga nisbatan munosabati, ba'zan esa kasbi bilan ajralib turardi. Bundan tashqari ismlar nafaqat hozirgi kabi erta bolalikda, balki ulg'ayganda ham berilgan. Shu bilan birga, ulg'aygandagi nom ko'pincha bolalikdagi ismi bilan bir vaqtda yashagan.

Inson xarakterini ifodalovchi bir nechta qadimgi rus nomlari:

- odamning tashqi ko'rinishiga ko'ra: Мал, Бел, Косой, Рябой, Кудряш, Черныш;
- insoniy xarakterga ko'ra: Добр, Умник, Храбр, Горд, Молчан, Дурак, Боян;
- oiladagi o'rni bo'yicha: Первый, Второй, Друган, Третьяк, Ждан, Нечай, Меньшак, Старшой;
- kasbi bo'yicha: Кожемяка, Селянин, Воин.

Bunday ismlarga birinchi marta duch kelganda, ba'zilar ularning haqiqiylikiga ishonmasliklari mumkin va bu ismlar emas, balki taxalluslar deb aytishadi. Biroq aslida bu insonlarning ismlari va ularning har birini hujjatlashtirish mumkin. Va bu taxalluslar ekanligiga kelsak, bu ham to'g'ri. Axir, ism va taxallusning Qadimgi Rusda hech qanday farqi yo'q edi.

Qadimgi qo'lyozma "Dastlabki rus yilnomasi" kitobida, masalan, Мал ismli Drevlyanlarning Sharqiy slavyan qabilasi rahbari esga olinadi. Bu ism nimani anglatadi? Faqat uning egasi past ekanligidan tashqari boshqa hech narsa ifodalamaydi. Bunday belgi nomi bilan shahzodani baland bo'yli jangchilar olomonidan topish oson edi. Мал nomi bizga kulgili tuyuladi, lekin ming yil oldin ismlar va nomlar odatiy hol edi va ular berilganicha qabul qilingan.

Храбр va Добр ismlari qadimgi qo'lyozmalarda ham topilgan. Ular o'z egalarining yuksak axloqiy fazilatlarini haqida gapiradilar. Masalan, Добрыня nomi (Добр nomidan kelib chiqqan va "juda mehribon", "juda yaxshi" degan ma'noni anglatadi) mashhur Kiev knyazi Владимирning amakisi nomi bo'lgan (10-asr). U o'zining g'alabalari bilan mashhur bo'lgan boy Рязан knyazining o'g'li, jasur jangchi Добрыня haqida hikoya qiluvchi ajoyib rus dostonlarida ham keng tarqalgan. Ushbu dostondagi Добрыня Никитич o'z or'loqlari Илья Муромец va Алёша Папович bilan birgalikda taniqli rus rassomi В. М. Васнецов tomonidan "Bogatiri" suratida tasvirlangan.

Ждан "kutilgan odam" degan ma'noni anglatadi. Bu nom qadimgi Rusda tug'ilgan bolalarga berilgan va ota-onalar uchun katta quvonch bo'lgan. Endi faqat Жданов familiyasi bu nomning izlarini saqlab qoladi.

Первый va Второй kabi ismlar bolalar soni ko'pincha o'ndan ortiq bo'lgan ko'p bolali oilalarda paydo bo'lgan. Bunday hollarda xarakterli nomlarni tanlash qiyin edi. Ism oddiygina tanlangan: birinchi bo'lib tug'ilgan - Первый yoki Первик ismini olgan, ikkinchi tug'ilgan - Второй yoki Друган yoki Другиш bo'ladi. Uchinchi o'g'il Третий yoki Третьяк ismini olgan. Shunday qilib Девятый va hatto Десятый.

Bunday raqamli nomlar nafaqat ruslar yoki, umuman, slavyanlar orasida, balki Yevropaning boshqa xalqlari orasida ham topilgan. Ular qadimgi rimliklar orasida juda keng tarqalgan: Kvint— «Pyaty», Sekst — «Shestoy», Septymiy — «Sedmoy», Oktaviy — «Vosmoy», Nonniy — «Devyatyy», Dotsim— «Desyatyy». Shu jumladan, ulardan biri rus tiliga lotin shaklidan kirdi, bu - ayol nomi Nonna bo'lib, so'zmaso'z tarjima qilganda to'qqizinchi degan ma'noni anglatadi. Qadimgi rus otlari va raqamlarining ildizlaridan Первой, Первушин, Другов, Второй, Третьяков, Девятковский, Десятковский va shunga o'xshashlar shakllangan.

Kenja o'g'liga Меньшик (Меньшок, Меньший) nomlari berilgan va bunday oilada to'ng'ich o'g'il Старший ismini olgan. Ehtimol, bu nomlar kattalarga berilgan, chunki bolalarning qaysi biri oxirgi bo'lishini oldindan aniqlash qiyin.

Kasbiy bo'yoqdorlikka ega ismlarga, asosan, ulg'ayganda berilgan va bular: Селянин, Кожемяка, Боян.

Qadimiy "Yil fasllari hikoyasida" Kiev knyazligining jangchisi Кожемяк jang maydonida Pecheneg qahramoni bilan yakkama-yakka jangga kirishganligi va uni mag'lub etgani haqidagi afsonani uchratish mumkin va bu butun jangning natijasini hal qilgan. U o'z nomini "teri oshlash" bilan shug'ullanganligi sababli olgan.

Селянин "dehqon", "shudgor", "qishloq yashovchisi" degan ma'noni anglatadi.

Селянин ismi "Volga va Mikula haqida" xalq dostonidan ma'lum. Noma'lum shudgorchining oti bilan uch kun yurgan knyaz Volga, u bilan uchrashganda, uning ismi nima ekanligini so'raydi. Dehqon unga javob beradi:

Ай же, Вольга ты Святославгович!

Ржи напашу, в скирды складу,

В скирды складу да домой выволочу,

Домой выволочу, дома вымолочу,
Драни надеру да и пива наварю,
Пива наварю, мужичков напою,
Станут мужички меня покликивати:
Ай, ты, молодой Микулушка *Селяйнович*

Mikulaning bu javobidan uning otasi Selyanin deb atalganligi aniq: uning otasining ismi shu nomdan kelib chiqqan.

Qadimgi Боян nomi ham qiziq. Ma'lumki, bu ism XI asrda shoir va improvizatsiyachi bo'lgan Боян ismli musiqachi o'z qo'shiqlarini shahzoda bayramlarida va dafn marosimlarida arfa sadolari ostida kuylagan.

Bu nom ildizi - jang asosida tuzilgan. Demak, Боян - "jangchi", "mard", "mardlik bilan kurashadigan". Ehtimol, bu nom taniqli qo'shiqchiga bolaligida emas, balki dushmanlar bilan ko'plab janglarda g'ayrioddiy jasorat ko'rsatganidan keyin berilgan.

Qadimgi qo'lyozma hujjatlarida Боян nomi o' unlisi bilan uchraydi, keyinchalik u "Moskva uslubida" a bilan talaffuz etila boshlaydi: Баян ismning qayta talaffuz qilinishi uni qayta ko'rib chiqishga ham olib keldi: ular buni "bayat", ya'ni "gapirmoq" - "so'zlovchi", "hikoyachi", "qo'shiq muallifi" fe'li asosida tushuntira boshladilar. Mashhur "Igorning yurishi haqidagi doston" yaratilgandan so'ng, u iste'dodli musiqachi ekanligi ham ma'lum bo'ldi - ehtirosli tasavvurga ega ijrochi va xonanda:

Вещий Боян,
Если песн* кому сотворить хотел,
Растекался мыслию по древу,
Серым волком по земли,
Сизым орлом под облаками.
Он вещие персты свои на живые струны вскладывал,
И сами они славу князьям рокотали.

Qadimgi taniqli musiqachi sharafiga nomlangan xalqning sevimli cholg'u asboblardan biri bayandir. Воин nomi shundoq ham tushunarli, ammo bu bizga g'alati tuyuladi, deyarli aql bovar qilmaydi. Biroq u Rossiyada juda uzoq vaqt, XIX asrgacha mavjud edi. O'shanda Rimskiy-Korsakovlar oilasida o'g'illardan biri bu ismni olgan: u mashhur rus bastakorining ukasi Воин Андреевич edi.

Ota-bobolarimiz o'z ma'nosida atash mumkin bo'lgan ismlardan tashqari, ism - metaforalarni, ya'ni odamning tashqi qiyofasini yoki xarakterini tasvirlaydigan boshqa obyekt bilan solishtirish orqali taxalluslarni ham ishlatishgan. Qadimgi slavyanlar orasida metaforik nomlarning paydo bo'lishining sababi, umuman olganda, so'zlarga alohida qarashlari edi. Ularning fikriga ko'ra, so'z mo'jizaviy kuchga ega bo'lib, "hamma narsani qila olardi": jangchilarni qurol-yarog' ko'tarish, odamlarga tinchlik olib kelish, yaradan oqayotgan qonni to'xtatish va yomonlik qilish kabilar. Ular insonning shaxsiy ismi nafaqat fe'l-atvorni aks ettirishi, balki uni shakllantirishi, odamni qarindoshlari xohlaganidek qilishi mumkin deb o'ylashgan.

Ota-bobolarimizga butun dunyo jonli bo'lib tuyuldi, barcha narsalar odamlarnikiga o'xshash xususiyatlarga ega edi va shuning uchun qadimgi slavyanlar qushlar, hayvonlar, o'simliklar va turli xil narsalarning nomlarini shaxsiy nomlar sifatida ishlatishni boshladilar: Волк, Медведь, Соловей, Жук, Орел, Щука, Дуб, Береза va boshqalar.

U yoki bu hayvonga o'xshash istagi bizga kulgili tuyuladi. Ammo qadimgi odamlar boshqacha fikrda bo'lishlari aniq: "Ha, bo'ri xunuk, lekin u kuchli, jasur va chidamli. Va bu xususiyatlar "odam uchun foydalidir, shuning uchun nega "volk" so'zini shaxsiy ism sifatida ishlatmaslik kerak, agar u ism egasi kerakli fazilatlarini yetkazishga qodir bo'lsa." Shuning uchun, qadimgi Rusda bunday dahshatli "hayvon" ismli odamlarni tez-tez uchratish mumkin edi.

Волк nomi uzoq vaqtdan beri mavjud. XV asrda bu keng tarqalgan edi va hech kimni ajablantirmadi. Bu nomlar bilan nafaqat uzoq o'rmon qishloqlaridagi oddiy odamlar, balki Moskvada yashovchi va yuqori davlat lavozimlarida ishlagan zodagonlar ham atalgan. Tarixdan ma'lumki, masalan, 1492-yilda tajribali rus diplomati, kotibi Волк Курицын Moskvadan Venaga, Germaniya imperatori saroyiga elchi sifatida yuborilgan.

Keyinchalik, bu nom ruslar orasida qo'llanilmaydi va faqat Волков familiyasi bizga avvalgi tarqalishini eslatadi. Ammo u hali ham dunyoning ko'plab tillarida mavjud, bu turdosh otlardan foydalanish tamoyilining xalqaroligi - turli hayvonlar va uy hayvonlari nomlari - jamiyat taraqqiyotining ma'lum bir bosqichida shaxsiy odam nomlari rovida ishlatilishi bilan tushuntiriladi: serblar orasida Волк nomi Vuk deb yangraydi, nemis tilida esa bu Wolfgang, Adolf, Rudolf* ismlarining bir qismi sifatida topilgan. U qadimgi Yevropa tillarida ham topilgan: got tilida - Ulf yoki Vulf, lotin tilida - Lupus. Aytganча, lotinча Lupusdan, A. N. Ostrovskiyning "Puchina" pyesasida uchraydigan ruscha Lup nomi keladi - Lup Lupych Pereyarkov.

Соловей nomi qadimda iste'dodli qo'shiqchilarga berilgan. Har bir inson, albatta, "Qaroqchi Bulbul" dostonini eslaydi

У тоя-то у речки у Смородинки,
У тоя-то березы у поклпяпя
и свистел так, что травушка-муравушка к земле
приклонялась, а лодышки все замертво падали.

Ba'zilarning fikricha, bu doston nihoyatda kuchli ovozga ega bo'lgan qush haqida. Aslida, bunda Соловей ismli odam haqida gapiradi. U Chernigovdan Kievgacha bo'lgan o'rmon yo'lida "halol odamlarni" yo'q qilgan qaroqchi edi va qahramon Илья Муромец tomonidan qo'lga olingan.

Nega bu qaroqchi bunday "qushga o'xshash" ismni olganini taxmin qilish qiyin emas: u, aftidan, nafaqat kuchli, balki mohirlik bilan hushtak chalishni ham bilardi. Solovyov familiyasining keng tarqalishi bizni qadimgi kunlarda Rossiyada boshqa tinch kasb egalari bo'lgan Solovyovlar bo'lgan deb o'ylashga majbur qiladi.

Shaxs ismlari sifatida har xil metaforalarning qo'llanilishi ham ajdodlarimizning buyuk shoirlik iste'dodidan dalolat beradi.

Inson so'zining ma'lum bir g'ayritabiiy kuchiga ko'r-ko'rona ishonish boshqa turdagi metaforik ismlarni - ko'zdan asrovchi, "hiylali" nomlarni keltirib chiqardi.

Ota-bobolarimiz hamma joyda ularga ko'rinadigan "yovuz ruhlar", "yomon so'zlar", "yomon ko'z" va boshqa xavf-xatarlardan juda qo'rqishgan. Ularning g'oyalariga ko'ra, halol, aqlli, ijobiy fazilatlariga ega bo'lgan, odatda nomlari-xususiyat kasb etgan odamlar eng katta xavfga duchor bo'lgan. "Yovuz odamlar" va "yovuz ruhlar" ni aldash uchun g'amxo'r ota-onalar ataylab o'z yaxshi farzandlariga "yomon" ismlar qo'yishadi: aqlli va chiroyli o'g'il bolalarni ataylab Дурак va Урод deb, halol va jasoratlilarni Нюгдай va Трус deb, orzu qilingan va yurak uchun azizlarini Нечай deb chaqirishdi. Ularga "yomon" ism, xuddi ko'rinmas qalpoq kabi, bolasini asrab, uni "zarar" dan qutqaradigandek tuyulardi.

Нечаев, Дураков, Негодяев, Глупов, Грязнов kabi zamonaviy rus familiyalarining asoslarida va Иванушка Дурачок kabi ertak qahramonlarining ba'zi taxalluslarida bunday "profilaktik" nomlarning izlari bugungi kungacha saqlanib qolgan.

Nechaevlar familiyasi qadimgi Нечай nomidan kelib chiqqan. U "chayat", ya'ni "xotet", "jelat", "jdat" fe'lidan ne inkor prefiksi zarrasi yordamida yasalgan. Ismning to'g'ridan-to'g'ri ma'nosiga asoslanib, bunday ismga ega bo'lgan bola oilada sevilman va istalmagan deb o'ylash mumkin. Darhaqiqat, u ota-onasi uchun juda qadrli edi va bunday yoqimsiz ism uning "asrovchisi" edi. Shu munosabat bilan mashhur ertak Ivanushka Durachokning taxallusini hisobga olish kerak. Aks holda, "durak" ko'plab rus ertaklarining eng aqlli va eng muvaffaqiyatli qahramoni ekanligi haqidagi g'alati haqiqatni, agar uning "dunyoviy" ismini tumor nomi sifatida tan olmasa, qanday izohlash mumkin?

E'tiroz bildirilishi mumkinki, hech bir ertakda Дурак laqabi aynan shu maqsadda berilganligi haqida ishora ham yo'q. Ammo bu bunday "profilaktik" nomlarning siri qanchalik qat'iy saqlanganligining ko'rsatkichi emasmi? Hatto ahmoq Ivanushkaning o'z oilasida hurmati va izzati yo'qligi bizni xijolat qilmasligi kerak, chunki bu xavfsizlik choralardan biri xolos aqlli o'g'lining hayotiga xalaqit berishi mumkin bo'lgan sirli kuchlardan saqlab qolish uchun ota-onasi tomonidan qilingan niqob.

"Ayyor" ismlar ko'plab "fitnalar" va "pichirlashlar"ga o'xshaydi, ular yordamida qadimgi tabiblar kasalliklarga, tabiiy ofatlarga va o'sha "yovuz kuchlarga" qarshi ajdodlarning tumor-ismlari kurashishga harakat qilishgan.

Qadimgi ruscha metaforik ismlarning xilma-xilligi olijanob yoki knyazlik nomlari edi.

Bir ildizga ega bo'lgan oddiy rus nomlaridan farqli o'laroq, "knyazlik" ismlari ikki ildizli bo'lib, ko'pincha tinchlik, shon-sharaf, jangchi, zich, yo'l, kuch, qasos, yarilo (quyosh) kabi so'zlarning ildizlaridan hosil bo'lgan.

Murakkab nomlar nafaqat Sharqiy slavyanlarga xosdir. Ular dunyoning ko'plab tillarida uchraydi va bu bizni ularning paydo bo'lishini qabila tizimining parchalanishi bilan bog'liq tarixiy rivojlanishning ma'lum bir bosqichi bilan izohlash mumkin degan fikrga olib keladi.

Dvoryan o'z qarindoshlari orasida o'zining alohida mavqeyini rasmiylashtirishga intiladi. Hashamatli kiyimlar va boylik va hokimiyatning boshqa tashqi belgilaridan tashqari, u o'ziga xos shaxsiy nomlarni ham ixtiro qiladi, ulardan foydalanishni o'zining monopoliyasiga aylantiradi.

Qadimgi ruscha "olijanob" ismlarga misol sifatida quyidagi qo'shma so'zlarni keltirish mumkin:

- bosh ildizi -slav- li ismlar: *Борислав, Брячислав, Всеслав, Доброслав, Мстисл&в, Изяслав, Ростисл&в, Святослав;*

- -mir- bosh ildizi bo'lgan nomlar: *Володимир, Любомир, Радомир, Данимир, Дорогомир, Межамир*;

- boshqa bosh ildizlari bo'lgan nomlar -volod-, -mil-, -gast-, -gost-, -neg-, -gord-, - - voy-: *Всеволод, Рогволод, Дорогомил, Калгаст, Людогостъ, Милонѣг, Всегорд, Тихонѣг, Путивой*.

Ushbu nomlarning ma'nosini tushunish uchun ko'p hollarda ularning tarkibiy elementlarini ajratib ko'rsatish va ularning har birining ma'nosi haqida o'ylash kifoya.

Shunday qilib, Bryachislav nomi qadimgi rus tilidan zamonaviy tilga "shon-sharaf bilan shovqin" yoki "shon-sharaf" deb tarjima qilinishi mumkin, chunki u ikkita ildizdan iborat: bryach + slav. Birinchi ildiz zamonaviy "bryach" fe'llariga o'xshaydi. "Brenchet, bryankat", ya'ni "", ikkinchisi – ot "zvenet".

Vueslav "shon-shuhrat bilan to'lgan", "keng taniqli" degan ma'noni anglatadi. Bu ism qadim zamonlarda hozirda "g'ayrioddiy kuchli" degan ma'noni anglatuvchi "buy" so'zidan olingan. "Bag'almas", ushbu so'zning birinchi ildizini mashhur "yovvoyi shamol", "yovvoyi kichkina bosh" iboralarida topish mumkin. Ikkinchi ildiz slavadir.

Рогволод nomi "podalar xo'jayini", "chorva egasi", ya'ni "boy" degan ma'noni anglatadi, chunki slavyanlar uchun, ayniqsa, qishloq xo'jaligidan oldingi davrda qoramol asosiy tirikchilik manbai bo'lgan va ularning asosiy boyligi hisoblangan.

Путивой (ildiz: p u t i v o y jangchi) «sayyor jangchi», «chiziq askar» (knyazning shaxsiy qo'riqchisi jangchilaridan farqli o'laroq) deb talqin qilinishi mumkin.

Qadimgi ikki ildizli metaforik rus nomlarining ba'zilari ko'p asrlar oldin murakkab qisqartirilgan nomlarga aylana boshlagan. Bu jarayon so'zning ikkinchi o'zining ko'p qismining tushib ketishidan iborat edi, odatda bitta tovush qolar edi.

Ushbu tamoyilga ko'ra, "knyazlik" ismlari o'zgartirildi (qisqartirilgan), Борислав Borisga, Владимир - Vadimga, Любомир - Lyubimga, Милонег - Milonga, Миронег - Mironga va boshqalar.

Qadimgi ayollar ismlari ham "oddiy" va "olijanob" ismlarga bo'lingan.

Oddiyilarga Беляна, Голуба, Добрава, Досада, Ждана, Забава, Ерасава, Лебедь, Любава, Малыша, Милава, Неждана, Некраса, Несмеяна, Снежана va boshqalar kiradi.

Quyidagilar olijanob hisoblangan: Болеслава, Верхослава, Горислава, Доброгнева, Звенислава, Предслава, Рогнеда va boshqalar.

Ayollar ismining aksariyati bizga bolalikdan ajoyib rus ertaklaridan ma'lum va ularning ma'nosi alohida tushuntirishni talab qilmaydi. Ulardan ba'zilari katta avlod dehqon ayollarining nutqida an'anaviy iboralarda epitetlar shaklida uchraydi: Kabutar-jon, ey sen, mening oqqushim. Biroq bu nomlarning ba'zilari haqida fikr bildiramiz.

Shunday qilib, Доброгнева "g'azabda mehribon", Забава "chaqqon", "quvnoq", Милава "shirin", "sevimli" degan ma'noni anglatadi.

Qiziqarli va ba'zan fojiali afsonalar ba'zi qadimgi ayol ismlari bilan bog'liq.

"Elementar rus xronikasi"da aytilishicha, uzoq vaqt oldin hozirgi Kiyev shahri o'rnida Dnepr yaqinida uchta aka-uka yashagan: Kiy, Shyok va Xorev. Katta akasi Kiy yuk tashir edi, uning yonida shahar keyinchalik barpo bo'lib, uning nomini oldi. Bu birodarlar o'zining go'zalligi bilan butun hududga mashhur bo'lgan singlisi bor edi va uning ajoyib, she'riy ismi Лебедь edi.

Hozirda Лебедь nomi qo'llanilmay qolgan va umuman olganda, "oqqush" so'zi qizga nisbatan qo'llaniladigan epitet sifatida ishlatilishi mumkin va faqat shimoliy dehqonlar nutqida ishlatiladi.

Yana bir qadimiy yilnomada Qadimgi Novgorodda sodir bo'lgan voqea hikoya qilinadi. U yerda shahzoda Рогволод oilasida Рогнеда ismli go'zal qiz o'sadi. Bir kuni o'sha shaharga kelgan knyaz Владимир uni ko'radi. U bir qarashdayoq qizni sevib qoladi va uni o'ziga xotinlikka olishga qaror qiladi. U bilan uning amakisi, jasur qo'mondon va aqli diplomat Добрыня edi. Владимир uni Rognedaning otasiga sovg'isi sifatida yuboradi, lekin malika Vladimirda turmushga chiqishni istamadi va faqat uni qulning o'g'li deb atab kulib yuboradi (bu haqiqat edi). Rad etilganini bilib, yosh Владимир g'azablanadi va Dobrynyaga shaharni qamal qilishni va masxara qiluvchini kuch bilan olib kelishni buyuradi. Добрыня va uning askarlari Novgorodni bo'ron bilan egallab, keksa qirol, uning xotini va malikasini qo'lga olishadi. Qasoskor Владимир baxtsiz Rognedani ota-onasi oldida haqorat qiladi, shundan keyin qirol va malika qatl qilinadi va yosh malika Владимир tomonidan majburan o'z xotini qilib olinadi. Shu bilan birga, uning ismi Rogneда boshqasiga almashtirildi - Гореслава, bu uning endi "qayg'u bilan ulug'vorligini" yoki "uning shon-sharafi yonib ketganini" anglatishi kerak edi.

Qadimgi mahalliy rus ayol ismlarining aksariyati go'zal va she'riy bo'lishiga qaramay, vaqt o'tishi bilan foydalanishdan chiqib ketgan. Ulardan faqat bir nechtasi XVIII-XIX asrlarda o'z ijodida foydalangan buyuk shoirlarimiz tomonidan hayotga qaytarilgan.

В. А. Жуковский ikkita go'zal slavyan ismlarini - Светлана va Lyudmilani she'riyatga aylantirdi va ular uning romantik balladalarining qahramonlarini nomladilar. Uning ijodiy mahorati sababli bu nomlar rus hayotida mustahkam o'rin egalladi.

А.С.Пушкин "O'lik malika va yetti ritsar haqida" ajoyib ertagiga qadimgi Chernava nomini kiritgan. Yovuz malika qanday ekanligini eslang

Черной зависти полна,

Бросив зеркальце под лавку,

Позвала к себе *Чернавку*

И наказывает ей,

Сенной девушке своей,

Весть царевну в глушь лесную...

Ertaklar matnida uchraydigan ismlar ko'pchilik tomonidan e'tiborsiz qoldiriladi. Ammo Пушкин olis davrni mohirlik bilan yetkazgan va shu bilan birga qizning portret tasvirini bergani: Чернава "qora teri", "qorasoch" degan ma'noni anglatadi.

N. A. Ostrovskiyning eng ajoyib she'riy pyesasi qahramoni qadimgi ertakdagi Snegurochka nomini olgan.

XX asrning o'rtalaridan boshlab qadimgi rus nomlariga qiziqish yana qayta rivojlandi. Ular fuqarolar tomonidan kundalik hayotga yana kirib bormoqda.

Shunday qilib, yillar davomida juda kam sonli qadimgi rus nomlari saqlanib qolgan. Murakkab nomlar nafaqat Sharqiy slavyanlarga xosdir. Ular dunyoning ko'plab tillarida uchraydi va bu bizni ularning paydo bo'lishini qabila tizimining parchalanishi bilan bog'liq tarixiy rivojlanishning ma'lum bir bosqichi bilan izohlash mumkin degan fikrga olib keladi.

ADABIYOTLAR:

1. Begmatov E. A. *O'zbekiston nomlari ma'lumoti ismlari ma'nosi (izohli lug'at). 14 600 ismlar izohi. 2-nashri.* — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (lug'at), 2007. — 608 r.
2. Nafasov T. Markayev O'tish: Saytda Harakatlanish, Qidiruv O'zbek etnoantropomimlari // *Onomastika O'zbekiston onomastikasi. Sat. tez. II rep. ilmiy-amaliy.conf.* - Qarshi, 1989. — P. 136-140.
3. Nikonov V. A. *Ism va jamiyat.* —M.: Ilmiy. 1974. — 278 p.
4. Superenskaya A.V. *Atoqli otlar struktrasi fonologiya va morfonologiya.*-M.: Nauka, 1969.
5. Petrovskiy N.A. *Rus shaxsiy ismlar lug'ati.*-M.: Izdatelstvo Sovetskaya ensiklopediya, 1966.
6. Yermolovich D.I. *Atoqli otlar tillar va madaniyatlar o'rtasida.*-M.: R.Valent, 2001.
7. Komiljonovna K. I. *Changes in the system of anthroponyms in the Uzbek language at the end of the 20th century-the beginning of the 21st century* // *Zien Journal of Social Sciences and Humanities.* — 2022. — T. 10. — C. 65-67.
8. Koziyeva I. K. *The history of the development of russian anthroponymy* // *международный журнал языка, образования, перевода.* — 2022. — T. 3. — №. 3.